

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI FRAZELOGIZ BIRLIKLARNING STILISTIKASI

Abduraximova Dinora Faxriddinovna

BuxDU o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologizmlarning stilistikasi, ularning pulisistik, kitobiy va nutqda qo'llanilishi borasidagi dunyo tilshunoslarining va muallifning fikrlari jamlangan.*

Kalit so'zlar: *frazeologik stilistika, turg'un birikma, erkin birikma, frazeologik birliklar.*

Ancha yillardan buyon tilshunoslikning frazeologiya bo'limida ko'plab ishlar qilindi, kitoblar, ma'ruzalar, maqola va tezislarni yozildi, biroq shunga qaramay bu yo'nalishga bo'lgan qiziqish hali hamon so'ngani yo'q. Qilinayotgan har bir tadqiqotda yangi yo'nalish va turli xildagi qiziqarli ma'lumotlarni uchratish mumkin. Bu fikrlarimizni taniqli tilshunos olim O.Esperonning "O'ta injiq va tutqich bermaydi" degan frazeologik birliklar haqidagi so'zlari ham tasdiqlaydi. Go'yoki tilshunoslikdagi bu bo'lim barcha tillarning asosi va u fikrlar xilma-xilligini ta'minlaydigan til hodisasi sifatida e'tirof etiladi.

Frazeologizmlar barcha millat va ellatlarning uzilmas bir bo'lagidir. Ular asrlar davomida avloddan avlodga o'tib kelayotgan til vositalaridir. Frazeologizmlarni o'rganar ekanmiz, ular bizga o'sha xalq tarixi, madaniyati va ijtimoiy rivojlanishi haqida dark beradi.

Boshqa bir chet tili bilan tanishib, uni tilshunoslik nuqtai nazaridan o'rganar ekan har safar yangi madaniyat, yangi yashash tarzi va mutlaqo o'zga dunyoga tushganday bo'ladi go'yo.

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ham Britaniya xalqining ko'p asrlik tarixini, boshqa millatlardan ajralib turadigan madaniyati va urf odatlarini aks ettiradi. Frazeologizmlar har qanday til haqida eng ko'p ma'lumot beradigan birliklardir. Frazeologik birliklar umumiy nutqda sodir bo'lmaydigan semantik til birliklari bo'lib, lekin ularda ma'lum leksik, grammatik, semantik tarkibga ega bo'ladi.

Frazeologizmlarni erkin so'z birikmalaridan farqlashimiz zarur. Ularni bir biridan farqlash uchun nutqda qo'llanilishiga alohida e'tibor berish kerak. Frazeologizmlar qanday bo'lsa shunday butunligicha qo'llaniladi, ular nutq jarayonida hosil bo'lmaydi va o'zgartitilmaydi. Ular tarkib jihatdan bir necha qismlardan tashkil topgan bo'lib, ma'nosini anglash juda qiyin. Masalan: blue blood.

Erkin so'z birikmalari bilan frazeologizmlarni solishtiradigan bo'lsak, albatta frazeologik birliklar murakkabligi bilan ajralib turadi. Ular kontekstga qarab ma'nosi o'zgaradi, bundan tashqari nutqda yakka qo'llanilmaydi. Masalan: blue blood-

oqsuyak. He considers himself blue blood. Yuqorida keltirilgan frazeologik birliklar frazeologizmlarda bir soʻzdan iborat ekvivalentning borligiga ham misol boʻla oladi.

Frazeologizmlar tarkibi barqarorligi bilan ajralib turadi. Frazeologizmlarning oʻrniga baʼzida erkin soʻz birikmalarini qoʻllasa boʻladi, ammo bu shu soʻz birikmalarining aynan oʻzshash maʼnoni berishiga bogʻliq. Frazeologik birliklarning tarkibi haqida "bashorat" qilinishi kerak degan fikr ham keladi. Masalan, matnda "jigar" soʻzini uchratsak uning "doʻst" yoki "yaqin qarindosh" maʼnolarini anglatishini taxmin qilamiz¹. Ammo, juda ham barqaror boʻlgan frazeologizmlarning maʼno anglanishida ikkilanishlar boʻlmaydi.

Tilda barqaror boʻlgan frazeologik birliklar va ularning tilda qoʻllanilishini stilistik frazeologizm oʻrganadi. Masalan, costs arm and leg-very expensive. Frazeologizmlarni nutqda qoʻllash chogʻida bir qator muammolar yuzaga keladi va ularni hal qilish stilistik frazeologizmning fazifasidir. Frazeologizmlar stilistik munosabatdagi gaplardan ancha farq qiladi. Chunki frazeologizmlar yakka holda hech qanday maʼno anglatmaydi. Frazeologizmlar uslubiy jihatdan moʻtadildir, ammo ularning maqsadi soʻzlovchi tomonidan aytilayotgan ifodaga boʻlgan munosabatdan iborat.

Frazeologizmlarning asosiy qismi nutqga borib taqaladi. Bunday turdagi frazeologizmlar ogʻzaki nutqda faol qoʻllaniladi. Masalan, a heavy heart, nail drives out nail. Yozma yoki ogʻzaki nutqda frazeologik birliklarning faol qoʻllanilishida hech qanday stilistik rang baranglik mavjud emas: time from time, day by day. Boshqa tildan kirib kelgan bunday birliklarning aksariyati adabiy tilga xosdir. Alfa nad Omega.

Bilimning barcha sohalarida, ilmiy ishlarda, ilmiy frazeologik birliklar qoʻllaniladi.

Tegishli sohaga tegishli koʻp sonli atamalardan foydalanish fan, frazeologik birliklarning ilmiy uslubiga xos: elektr zanjiri.

Siyosiy -adabiy janrlarda xuddi shunday terminlar qoʻllaniladi. Publisistik uslubda qoʻllaniladigan frazeologik birliklar ham kitobiy ham ilmiy tilga yaqin boʻlib, bundan maqsad bilimlarni oʻquvchi va tinglovchiga toʻgʻridan toʻgʻri va toʻliq yetkazishdan iboratdir.

Foydalanish nuqtai nazaridan frazeologik birliklar eskirgan, eskirgan boʻlishi mumkin va foydalanish mumkin. Frazeologik birliklar Ingliz frazeologiyasi tarkibida ikki guruh ajratiladi: funksional turgʻun va koʻp ishlatiladigan frazeologik birliklar. Soʻzlashuv frazeologiyasi ogʻzaki nutqda qoʻllaniladigan eng katta stilistik qatlamdir: xamirdan qil sugʻurgandek.²

¹ Reformatskiy A. A., Vvedeniye v yazykovedeniye, M, 1998.st 77-79

² [Vinogradov](#) V. V., Osnovniye ponyatiya russkoy frazeologii kak lingvisticheskoy dissiplini. M, 1966, st 56-57

Frazeologizmlarning tarkibi ma'lum bir nutq jarayoniga qarab turli xilcha bo'lishi mumkin:

-frazeologik tarkibning asossiz kengayishi mavjud sifatlovchi so'zlardan foydalanish: oyog'ini qo'liga olib yugurdi.

-frazeologizmlarning tarkibiy qismlarini asossiz ravishda qisqartirib yuborish ularning bevosita ma'nosiz bo'lib qolishiga olib keladi: "xursandchilikdan sakradi", aniqroq qilib aytadigan bo'lsak "xursandchilikdan boshi osmonga yetdi".

-Ko'pincha leksik frazeologik tarkibning buzilishi kuzatiladi: boshini aylantirdi

Til me'yorlari frazeologizmlarning to'g'ri qo'llanishini talab qiladi, biroq har doim ham ma'ruzachilar tominidan bunga rioya qilinmaydi, natijada bu frazeologizmlarning nutqda noto'g'ri qo'llanilishiga olib keladi.

Frazeologik tarkibning asossiz qisqartirilishi natijasida u yoki bu komponentning tushib qolishi kuzatiladi. frazeologiz tarkibning qisqartirilishi, grammatik va leksik o'zgartirishlar kiritishga yo'l qo'yilmasligi kerak.

Asrlar davomida shakllangan Frazeologizmlar og'zaki nutqda, badiiy adabiyotda hamda publitsistikada o'tkir, ta'sirchan tasviriy vosita sifatida keng qo'llanadi. Yozuvchilar o'z asarlarida Frazeologizmlardan unumli foydalanish bilan birga mavjud Frazeologizmlarni asar ruhiga moslagan holda qisman o'zgartiradilar, shu yo'l bilan yangi iboralar yaratadilar. Abdulla Qahhor, Oybek, G'afur G'ulom, Said Ahmad va boshqalar tomonidan faol qo'llanilgan Frazeologizmlar bunga misol bo'la oladi.³

Turli xususiyatlarga ega bo'lgan Frazeologizmlar majmui tilning frazeologik qatlamini tashkil etadi. Tilning frazeologik qatlami doimiy ravishda yangi Frazeologizmlar bilan boyib boradi va xalqning madaniy tarixiy tajribasini, shuningdek, muayyan tilning tarixiy taraqqiyot qonunlarini aks ettiradi. Frazeologizmlarni o'rganish va tasnif qilish bilan frazeologiya shug'ullanadi.

Frazeologik tizimni frazeologik birliklar, ularning asosiy komponentlari o'rtasidagi munosabatni tashkil etadi. Frazeologizmlar birdan ortiq so'zlardan tashkil topgan, ma'no va shakl jihatdan turg'un bo'lgan so'zlar bog'lanmasidir. Frazeologizmlar ko'chma ma'noda, obrazli ifodalarda qo'llaniladi hamda tarixiy qo'llanish me'yorlariga, usullariga ega bo'lib, ularning ma'nosi muayyan nutq jarayonida oydinlashadi. Frazeologizmlar so'z birikmasi yoki gap shaklida bo'lsa ular nutq birligi bo'lgan gaplardan farq qiladi. Ular lug'aviy birlik sifatida ko'p jihatdan

³ [Tursunov U.](#), [Muxtorov J.](#), Rachmatullayev Sh., Hozirgi o'zbek adabiy tili [3nashr], T., 1992;

so'zlariga yaqin turadi, so'zlariga xos bo'lgan juda ko'p xususiyatlar frazeologizmlarga ham xosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Reformatskiy A. A., Vvedeniye v yazykovedeniye, M, 1998.st 77-79
2. Vinogradov V. V., Osnovniye ponyatiya russkoy frazeologii kak lingvisticheskoy dissiplini. M, 1966,st 56-57
3. Tursunov U., Muxtorov J., Rachmatullayev Sh., Hozirgi o'zbek adabiy tili [3nashr], T., 1992;
4. Kunin, A.V. 1970. *Angliyskaya frazeologiya*. Moskva.
5. Kunin, A.V. 1972. 'F'razeologiya sovremennogo angliyskogo yazika. Moskva.
6. Kunin, A.V. 1996. *Kurs fraseologii sovremennogo angliyskogo yazika*. 2-e izd. pererab. Moskva: Visshaya Shkola.
7. Rabiyeva M. Difficulties of Differentiating Euphemisms and Dysphemisms //Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT. – 2022. – T. 2. – №. 5. – С. 127-132.
8. Rabiyeva M. G., Asadova Z. Methods of Using Lexical and Grammatical Transformations in the Translation of Literary Texts //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2022. – T. 5. – С. 492-494.
9. Rabiyeva, M. G. (2022). Dysphemism or Euphemism ?. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 3(6), 61-65.
10. Islomov, D. (2022). СТИЛИСТИКА ТУШУНШАСИ ТЎҒРИСИДА НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР ВА ТАЎЛИЛЛАР. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 12(12). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/6504
11. Islomov, D. "ЖИЗНЬ АБДУЛЛЫ КАДИРИ И ЕГО ВКЛАД В УЗБЕКСКУЮ ЛИТЕРАТУРУ." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz) 6.2 (2021).
12. Islomov, D. (2022). Француз тили фонетикаси Француз тили фонетикасининг ўзига хос жиҳатлари: Француз тили фонетикасининг ўзига хос жиҳатлари. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 8(8). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4108
13. Islomov, D. (2023). On phonetics, phonostylistics and phonetic means. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 28(28). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8800
14. Islomov, D. (2023). About Alliteration in French. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 28(28). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8798
15. Islomov, D. (2023). АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ “ЎТГАН КУНЛАР” АСАРИДАГИ ФОНОСТИЛИСТИК БИРЛИКЛАРНИНГ ДИСКУРСИВ

ТАҲЛИЛИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 28(28). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8801

16. Islomov, D. (2022). О понятии и искусстве аллитерации, придающей особый фонетический и фоностилистический эффект узбекскому языку. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 16(16). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7057

17. Исломов Д. Ш. ЎЗБЕК ТИЛИДА ИЖРО ЭТИШГА ХОС БЎЛГАН ФОНОСТИЛИСТИК ВОСИТАЛАРНИНГ ЛЕКСИК-СЕМАНТИК ХУСУСИЯТЛАРИ // "GERMANY" MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS. – 2023. – Т. 9. – №. 1.

18. Islomov D. SECTION: CULTURAL SCIENCE //MODERN SCIENTIFIC RESEARCH. – 2019. – С. 21.

19. Radjabov, R. (2023). Орфография НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ОРФОГРАФИИ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА: теоретические взгляды ученых на орфографию. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 27(27).

20. Radjabov, R. (2023). ACCENTS ET MARQUES ORTHOGRAPHIQUES EN FRANÇAIS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 28(28).

21. Radjabov, R. (2023). A PROPOS DU CONCEPT D'ORTHOGRAPHE FRANÇAISE. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 28(28).